

INDHOLD

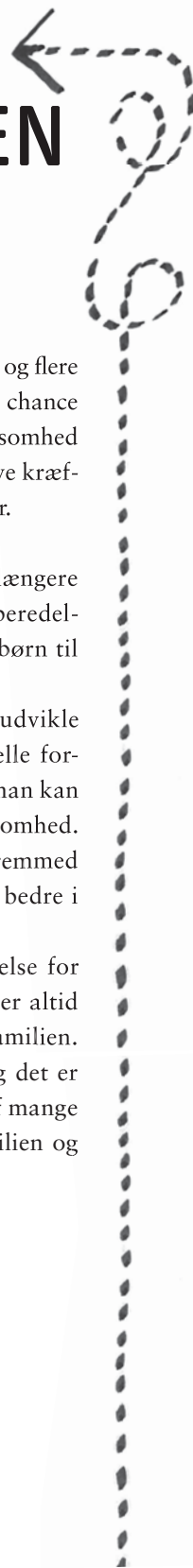
FORORD AF JØRGEN MAD S CLAUSEN	7
INTRODUKTION TIL VERDEN KALDER	9
DEL 1 – DE PERSONLIGE UDFORDRINGER	15
KAPITEL 1 – BESLUTNING OG FORBEREDELSE	17
Portræt: Hustru sagde job op og blev vigtig sparringspartner	18
Hvordan bliver det nye familieliv?	21
Besøgsrejse	26
Opbrud	28
KAPITEL 2 – TID MED FORANDRINGER	33
Tilpasning	33
Hvorfor opstår kulturcho k?	35
Man rammes forskelligt	36
Værktøjer til at afhjælpe kulturcho k	39
Forandringer i børnehøjde	42
Når sikkerhed er en faktor	45
KAPITEL 3 – KULTUR OG KULTUREL ADFÆRD	49
Hvad er ”kultur”?	50
Gruppetilhørsforhold	52
Kulturelle variable	53
Erstat ”sund fornuft” med ”kultur-fornuft”	62
Kommunikation på tværs af kulturer	64
Specifik kulturviden på egen hånd	66
KAPITEL 4 – DEN DANSKE BAGAGE	69
Vi – de lykkelige danskere	69
Uformelle, men kølige nord	72
Omverdenens syn på os	76

KAPITEL 5 – IDENTITET SOM MEDREJSENDE PARTNER	79
Tilknytning til arbejdsmarkedet?	79
Portræt: Tag udfordringen op	81
Portræt: Et bevidst valg	84
Identitetstab	86
Afsøgning og handling	88
Portræt: Hård start blev til virksomhedskoncept	91
Portræt: Hvad man ikke dør af ...	93
Etablering af nye netværk	96
Medrejsende ægtemænd	97
Portræt: Tid til at være drengerøv	98
DEL 2 – BØRNEFAMILIENS UDFORDRINGER	103
KAPITEL 6 – GRAVIDITET OG FØDSEL I UDLANDET	105
Praktiske overvejelser	106
Graviditet og kulturforskelle	110
Et barn kommer til verden	114
KAPITEL 7 – KONTAKT MED LOKALT SUNDHEDSVÆSEN	119
Valg af børnelæge	120
Medicinering	121
Vaccinationer	122
KAPITEL 8 – REJSEAKTIVITET MED BØRN	123
Planlægning og tanker inden afrejsen	123
Forhold under rejsen	125
Praktiske tips efter ankomst	127
Samtykkeerklæring	127
KAPITEL 9 – NYE RAMMER FOR FØRSKOLEBØRN	129
Ansættelse af en lokal barnepige	130
Børnehave/vuggestue	134
Hvor møder børn andre børn?	137
KAPITEL 10 – NY SKOLEKULTUR	139
Portræt: Oplevelser fra skolegang i Sydamerika	140
Identifikation af skolemuligheder	144
Ændringer i skolekulturen	147

Ny skole og ungdomskultur	150
Famileadfærd og ændrede roller	151
Forældre på langdistance	153
KAPITEL 11 - DANSK IDENTITET I UDLANDET	157
Udvikling af det danske sprog	158
Opøv et kompetencegivende dansk	160
Der er hjælp at hente	161
Flytning til samlevers hjemland	163
DEL 3 – VERDENS KULTURER	167
KAPITEL 12 - KULTURELT PORTRÆT AF SYDAFRIKA	169
Portræt: En danskers liv i Johannesburg	169
Kontrasternes land	175
Multikulturelt samfund	178
Karakteristik af kulturen	178
KAPITEL 13 - KULTURELT PORTRÆT AF BRASILIEN	181
Portræt: Ægte brasiliansk hverdagsliv	181
Latinsk livsglæde og frodig vækst	185
Regionale forskelle og karneval	186
Romersk-katolsk tro og åndereligioner	191
Ligefrem kommunikation	192
KAPITEL 14 - KULTURELT PORTRÆT AF KINA	195
Portræt: Konkrete problematikker i dagens Kina	195
Riget i midten på global fremmarch	201
Regionale forskelle og handelscentre	201
Udvikling og fremtidige problemer	204
Den kinesiske befolkning	205
Socialt ansigt og <i>guanxi</i>	206
Det store fællesskab	208
Holistisk livssyn	209
KAPITEL 15 - KULTURELT PORTRÆT AF INDIEN	213
Portræt: Øjebliksbilleder fra det sydlige Indien	213
Den nye "tigerøkonomi"	217
Den indiske befolkning	219

Den sociale bagside	223
Indisk kultur	225
Storfamiliens rolle	226
KAPITEL 16 - KULTURELT PORTRÆT AF BULGARIEN	229
Portræt: Daglige oplevelser i Østeuropa	229
Slavisk perle ved sortehavskysten	235
Produktion og udvikling	236
Kulturens karakteristika	239
KAPITEL 17 - KULTURELT PORTRÆT AF USA	241
Portræt: Hverdag i det amerikanske bibelbælte	241
Verdensøkonomi	246
Fra kyst til kyst	248
Etnisk mosaik	249
Spiritualitet og religion	251
KAPITEL 18 - KULTURELT PORTRÆT AF OMAN	255
Portræt: En kvindelig leders oplevelser i Oman	255
Ørkensand og moderne islam	262
Oman som muslimsk kultur	264
Karakteristikken af kulturen i Oman	268
Dansk i et arabisk samfund	270
DEL 4 – RETUR TIL DANMARK	273
KAPITEL 19 - TILBAGE TIL DANSK HVERDAG	275
Portræt: Forudindtaget optimisme	276
Beslutningen er taget	279
Hverdag i Danmark	282
Hjemme og hvad så?	291
EFTERSKRIFT	293
TAK	295
ANVENDT LITTERATUR	299
REGISTER	301

FORORD AF JØRGEN MADSDA CLAUSEN

Som følge af den stigende globalisering bliver det virkeligheden for flere og flere familier, at en del år leves i udlandet. Globaliseringen er en enestående chance for at udvikle og styrke det danske erhvervsliv, og for den enkelte virksomhed er det en forudsætning, at medarbejderne har mod på og lyst til at prøve kræfter med de arbejdsmæssige udfordringer uden for hjemlandets grænser.

Denne bog er en håndbog til støtte for familier, der i kortere eller længere tid skal leve uden for Danmark. Bogen belyser overvejelserne, forberedelserne og konsekvenserne ved at flytte sin familie med ægtefælle og børn til en anden kultur for en kortere eller længere periode.

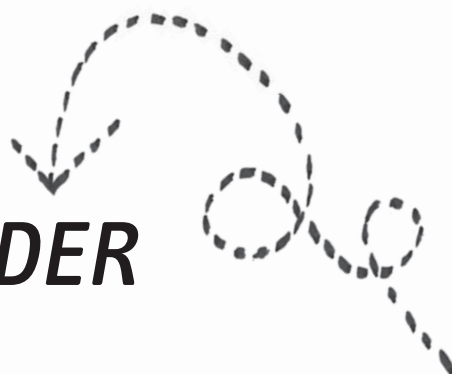
En udstationering giver nye udfordringer, muligheder for at udvikle færdigheder, lære nye sprog og ikke mindst opnå indsigt i kulturelle forskelle. Og netop viden om og forståelse for fremmede kulturer – det man kan kalde den kulturelle følsomhed – er helt afgørende for en global virksomhed. I Danfoss skal ledere over et vist niveau have tilbragt nogle år i et fremmed land. Det hæver den kulturelle indsigt i virksomheden og sætter os bedre i stand til at agere både globalt og lokalt.

Nogle år i udlandet kan være en positiv og berigende oplevelse for medarbejderen, familien og karrieren, men en udstationering betyder altid vidtgående ændringer, ikke blot for medarbejderen, men for hele familien. Derfor må virksomheden sikre en bred og grundig forberedelse, og det er mit håb, at denne håndbog må bidrage til det og til gennemførelse af mange vellykkede udstationeringer til glæde og gavn for den enkelte, familien og den virksomhed, som står bag.

Jørgen M. Clausen, koncerndirektør og CEO, Danfoss A/S

INTRODUKTION TIL VERDEN KALDER

Verden kalder er en håndbog til inspiration for danskere, der beslutter sig for en global hverdag, hvor familien følger med. Store omvæltninger og eventyr ligger forude, og hverdagen skal flyttes fra én kultur til en anden. Vi ønsker med denne bog at beskrive mange af de overvejelser, man har inden flytningen, og de utrolige oplevelser, man får under et udlandsophold både som individ, par, barn og forældre. Uanset destination er der et hav af følelser og spørgsmål, der melder sig. Spørgsmål om at falde til i det nye land og skabe et hverdagsliv med alt, hvad det indebærer af nyt sprog, venskaber, arbejdsliv og skolegang og at forstå det nye lands kultur og religion.

Det er nemt at finde de kolde fakta ved internetsøgning og i rejse-guides, mens det er langt sværere at blive vejledt i forhold til personlig tvivl og spørgsmål. Målet med *Verden kalder* er at videreformidle viden og erfaringer og komme med et redskab, der kan inspirere familier til at foretage flere af de vigtige overvejelser og dermed tage større ansvar for deres udlandsophold.

Bogen er ment som et oplæg til samtale og diskussion i hjemmet for at forberede kommende udlandsdanskere så optimalt som muligt på flytningen til en ny kultur, samt at give familier, der allerede lever ude i verden, nye input. *Verden kalder* er ikke en bog, der nødvendigvis skal læses kronologisk. Den kan læses efter behov, og når nye situationerne opstår, ligesom vi anbefaler, at man som læser benytter sig af registret bagerst i bogen til at lokalisere de steder, hvor specifikke problemstillinger bliver behandlet. Den primære målgruppe er udstationerede familier, men teksten er relevant for alle, der er drevet af eventyrlyst og ønsker at slå sig ned i en fremmed kultur, også familier med dobbelt kulturbaggrund – dansk og en anden kultur – der beslutter sig for at flytte ”hjem” til den anden kultur.

Verden kalder bygger på vores viden og egne erfaringer fra hverdagsliv i flere forskellige kulturer. En viden, der er suppleret med råd fra faglige eksperter og ikke mindst de erfaringer, som 103 danske familier med erfaringer fra 69 lande gavmildt har videregivet. *Verden kalder* er i høj grad blevet

beriget af de mange informationer, som de deltagende familier har suppleret med, hvoraf meget er taget direkte med i bogens mange citater. Citaterne er personlige beretninger og observationer om identitetstab, udvikling, at lære nye sprog, at føde børn i udlandet, udfordringer ved international skolegang og om at forstå og respektere de mange måder, man lever livet på i andre kulturer, ligesom familierne også fortæller om, hvordan det opleves at vende tilbage til Danmark igen. Der er ingen facitliste til livet i udlandet, og hvad der virker for nogle, er måske ikke den rigtige løsning for andre. Som ekstra bonus er bogen krydret med portrætter af en række danskere i udlandet, der levende fortæller deres personlige historier fra de steder, hvor de er bosat.

VORES HISTORIE

Som forfattere er kombinationen af vores baggrunde både spændende og omfavnende. Der er milevidt mellem vores hverdage, og vi kendte ikke hinanden og havde aldrig mødtes, før dette projekt startede. Lena har været medrejsende partner gennem næsten syv år og vendte i sensommeren 2007 tilbage til Danmark. Line er bosat i USA med sin amerikanske mand og barn og arbejder selvstændigt som interkulturel konsulent i både Danmark og USA. Ideen til *Verden kalder* startede som Lenas hjertebarn, udtænkt i Mexico med visionen om at skulle realiseres under familiens ophold i Slovakiet. Via et internetforum for danske familier i udlandet begyndte vi en dialog, og bogen blev til et fælles projekt. Den har været to år undervejs og er blevet til på tværs af ni timers tidsforskel og via tusindvis af mails og hundredvis af skype-samtaler og chats. Reelle face to face-møder er det kun blevet til to gange under selve skrivningen. Det er også takket været internettet, at vi har været så privilegerede at kunne stille spørgsmål til alle de danskere bosat i hele verden, der har bidraget.

Vores historie er et sigende billede på den form for kontakt og vidensdeling, der kendetegner nutidens relationer. Det er et eksempel på, hvor hurtigt man kan skabe et netværk og gribe muligheder, selv om man er bosat uden for Danmark. Den teknologiske udvikling giver adgang til globale netværk og mulighed for samarbejde på tværs af grænser. Omfanget af disse muligheder er uanede og stiller udlandsdanskere i en helt anden situation end tidligere.

UDVIKLINGEN

Der er sket meget siden 1998, hvor den sidste større bog om at leve i udlandet udkom på dansk. Vores kommunikation og den måde, vi forholder os til afstande på, har markant ændret vores tankesæt og globale horisont. Vi

kan uproblematisk kommunikere med familie og venner, kontakt er blevet billig, øjeblikkelig og kan etableres ved et simpelt klik med musen. Vi kan belejligt dele information og kommunikere over store afstande. De fleste familier undersøger på forhånd muligheder i deres nye værtsland og sætter sig ind i kulturen på en helt anden måde, end det var muligt for ti år siden. Teknologien har gjort det lettere at tage hånd om sin egen udrejse, at lave research og finde praktiske oplysninger. Behovet for information inden udrejse er heller ikke blevet mindre inden for de seneste ti år.

Problematikken med dobbeltkarriere er en væsentlig årsag til, at mange familier i dag fravælger en udstationering, da mange ægtefæller ikke kan forestille sig eller ikke er interesseret i et liv uden arbejde. De fleste familier bruger derfor megen tid på at undersøge, om en potentiel destination kan opfylde familiens ønsker og ægtefællens krav om arbejde eller andre udfordringer. En del ægtefæller vælger at takke nej til rollen som medrejsende, og det er et problem for virksomhederne, der kræver stadig flere udstationerede, i takt med at den globale økonomi vokser.

Siden 11. september 2001 har oplevelsen af verden som et mere usikkert sted også ændret forholdene for rejseaktivitet, og drømmen om et eventyr i udlandet omfatter nu også overvejelser om sikkerhed i forhold til terror. Bevidstheden om borgerkrig, kriminalitet, uroligheder og etniske konflikter har altid været en del af overvejelserne ved at bosætte sig uden for Danmark, og med terror på den globale agenda er der kommet endnu en sikkerhedsdimension med i overvejelserne.

Endelig er forurening og klimaændringer blevet omfattende problematikker, vi også er tvunget til at forholde os til nu. Verdens storbyer og den medfølgende forurening stiger støt, og naturkatastrofer, temperaturændringer, oversvømmelser, orkaner, tørke og skovbrænde dominerer verdens overskrifter og rammer hårdt i lande med dårlig infrastruktur og stor fattigdom. Disse er alle forhold, der kræver overvejelser og de rigtige informationer, så man som familie kan forholde sig det reelle liv i udlandet.

BOGENS OPBYGNING

Verden kalder er delt op i fire dele som en blanding af inspirations- og refleksionskapitler og giver information om alt fra pas til nyfødte til introduktion til kulturforståelse. Kapitlerne skal ikke nødvendigvis læses kronologisk, men kan læses i den rækkefølge, som ens informationsbehov opstår.

Del 1 beskriver de personlige udfordringer ved at rejse til en ny kultur, beslutningsprocessen og at skulle tilpasse sig ikke blot en ny kultur, men også en meget anderledes livsstil. Rollefordeling og præmisser for familieli-

vet ændrer sig automatisk, når man skal starte forfra i en kultur med andre værdier end de danske. Et par kapitler reflekterer også over, hvad kultur er, og hvad kulturmødet betyder for vores identitet og udvikling.

Del 2 behandler børnefamiliens udfordringer. Som mødre til børn i udlandet oplever vi selv, hvor ofte vores danske handlemåder og værdier ubevidst foretrækkes frem for værdierne i det nye opholdsland. Der er nogle helt andre problematikker på spil, når man som forældre vælger at lade sine børn vokse op i udlandet, end hvis man rejser ud alene og kun er ansvarlig for sig selv og sin eventyrlyst. Familiemønstre, rollemodeller, opdragelse og akademisk indlæring er om noget kulturelt betinget og automatisk en udfordring for globale forældre.

Del 3 er en beskrivelse af verdens kulturer præsenteret gennem en række portrætter af henholdsvis Sydafrika, Brasilien, Kina, Indien, Bulgarien, USA og Oman. Det er syv lande med meget forskellige værdier, der repræsenterer forskellige regioner i verden. Hvert landeportræt indledes med et portræt af en dansker, der fortæller om sit liv og sine oplevelser i den pågældende kultur. Nogle af verdens største religiøse og filosofiske tankesæt beskrives også kort i denne del.

Del 4 giver råd og guider danskere, der vender tilbage og skal finde sig til rette i den danske kultur og det danske samfund igen. Disse tanker om at returnere til Danmark afslutter bogen.

Verden kalder fokuserer på familielivet i udlandet og berører kun flygtigt de mange arbejdsrelaterede problemstillinger, der følger med en international karriere. Praktiske informationer om flytning, opholdstilladelse, at finde bolig osv. præsenteres heller ikke i denne bog, men skal findes i andre kilder. Vores fokus er familielivet og den opgave, det er at skabe en spændende og velfungerende hverdag i udlandet, der fungerer for alle medlemmer af familien – børn, medrejsende partner og udstationeret medarbejder.

Det er bestemt ingen hemmelighed, at vi selv stortrives med livet ude i verden ligesom flertallet af de danskere, der har fået denne livsstil ind under huden. Vi føler også, det er et stort privilegium at være forældre til danske verdensbørn, der vokser op globalt. Alligevel er livet i udlandet ikke kun en dans på roser. Det er hårdt arbejde, og det er vigtigt, at beslutningen om at rejse ud tages på et realistisk grundlag. Det er vores store ønske, at de konkrete oplysninger, tips og erfaringer samlet i denne bog giver globale familier inspiration til at tackle udfordringerne og skabe en alternativ og spændende hverdag i en anden kultur.

Vi vil gerne takke Danfoss A/S, Arla Foods A.m.b.a., Europæiske Rejseforsikring A/S og Karl Pedersens og Hustrus Industrifond under Dansk Industri samt alle de danske familier rundt om i verden, som har videregivet deres erfaringer, for jeres støtte til denne bog.

God eventyrlyst!

Line Mørkbak & Lena Lauridsen
April 2008

Verden kalder er tilegnet vores egne danske verdensbørn og vores helt fantastiske verdensmænd! Varm og kærlig tak for jeres støtte, inspiration, tålmodighed og smittende begejstring for denne bog.